

LA UNIVERSITAT A VIC EL 1873

MAITE GODAYOL PUIG

*Cuadro estadístico de las diferentes asignaturas y correspondientes profesores de la Universidad libre de Vich*¹, aquest és l'encapçalament del projecte de creació universitària concebut per l'Ajuntament de Vic el 1873. A continuació es descriu amb detall les facultats, les assignatures, el professorat i el pressupost necessari per endegar el nou centre formatiu.

La realització del projecte no es féu efectiva, però la voluntat dels seus protagonistes és prou evident per a considerar-lo digne de propagació, encara més si creiem que no són pas de major importància els actes que les aspiracions.

En tot cas, un tram de circumstàncies històriques on s'interrelaciona l'interès col·lectiu i/o personal amb qüestions locals i estatals, ens aproximaran a l'exploració de perquè es proposa la Universitat i perquè aquest propòsit no s'acompleix.

La llibertat d'ensenyament

El 19 de maig de 1873 «El Sr. Alcalde Presidente propuso al Ayuntamiento la idea de crear en esta Ciudad una Universidad Literaria libre costeada de fondos municipales atendida la alta importancia que de ella resultaria para la instrucción y para los intereses materiales»².

El Sexenni Democràtic (1868-1875) emmarca el naixement del projecte universitari vigatà, únic moment polític, de tot el període liberal del XIX, en què és possible la fundació de centres de segona ensenyança i universitats des dels ajuntaments i diputacions.

La pedra filosofal del sistema no serà altra que la llibertat d'ensenyament recollida per decret de 21 d'octubre de 1868 i aprovat –amb força pressura– pel

1. Arxiu Històric Municipal de Vic (AHMV); Lligall «Instrucción Pública. Universidad Literaria. Instituto Libre. Antiguas escuelas. Sociedades literarias».

2. AHMV; Llibre d'Acorts 1870 a 1875. Libro 61.

govern provisional emergit de la revolució setembrina. L'ideari progressista plasmat en la Constitució de 1869 fa de la llibertat un dels assoliments principals. Llibertat de cultes, d'associació, reunió, representen, conjuntament amb el sufragi universal masculí, la consecució –si més no en teoria– del model d'estat més «democràtic» del XIX.

La llibertat educativa busca –permetent que ajuntaments i diputacions financin centres d'instrucció– introduir l'esperit de competència considerat positiu i potser l'única via per alçar la qualitat educativa: més investigació, més ciència i menys reproducció mecànica d'uns mateixos continguts³. La qüestió és determinant, s'intenta descentralitzar el sistema educatiu i dipositar-lo a mans de la societat mateixa, trencant així tota la trama teixida pel moderantisme el 1845 i definida precisament per un centralisme quasi obsessiu⁴.

Així doncs i en conformitat amb la nova legislació vigent, el Consistori vigatà posa en marxa un «Establecimiento Libre de segunda enseñanza» que des del 1869 i fins al 1874 prepara batxillers per entrar a la Universitat. No era però l'únic centre formatiu de la ciutat, existia ja des de 1845 el Col·legi Privat de segon ensenyament del Seminari nascut a l'ombra del Bisbat i l'Ajuntament, en un intent de mantenir la instrucció dels joves davant dels embats secularitzadors de l'Estat liberal (1840-1868)⁵.

Abans de la Revolució de 1868, la llibertat d'ensenyament polaritzava l'enemistat entre les diverses faccions del liberalisme i del clergat. Un tema polèmic i controvertit d'ençà de la publicació del Pla Pidal al 1845, un pla que en consonància amb l'objectiu uniformista del nou Estat liberal –apuntalat ja des del 1833– ordena tota la instrucció des de les primeres lletres fins a la superior. Les paraules del seu artífex Antonio Gil de Zárate són prou clares:

«Porque, digámoslo de una vez, la cuestión de enseñanza es cuestión de poder, el que enseña domina; puesto que enseñar es formar hombres, y hombres amoldados a las miras del que los adoctrina.»⁶

3. Helena HERNÁNDEZ SANDOICA i José Luís PESET, *Universidad. Poder académico y cambio social*, Consejo de Universidades. Secretaria General, Madrid, 1990. Consideren que els progressistes, convençuts de l'endarreriment científic d'Espanya i conscients de la fragilitat financera del país, permeten que altres organismes públics (ajuntaments i diputacions) col·laborin en la reconstrucció d'escoles, instituts i universitats.

4. Sobre la tipologia d'estudiant format a les rígides i encarcerades universitats isabelines (1845-1868), i sobre les protestes d'una part del professorat entorn a la «primera qüestió universitària» de 1865 i les seves afinitats amb el progressisme, vegeu Mariano PESET i José Luis PESET; *La Universidad española (siglos XVIII y XIX)*, Editorial Taurus, Madrid, 1974.

5. El Col·legi de Sant Miquel dels Sants és fundat el 10 d'octubre de 1862 per mossèn Miquel Vallbona (1833-1905) i ubicada a l'exconvent dels Carmelitans Descalços del carrer de Manlleu. Durant el període del Sexenni és una escola de primer ensenyament. Sovint s'ha confós el Col·legi amb l'Establiment Lliure perquè aquest s'instal·là de 1869 a 1870 en el mateix edifici i tenint com a administrador el mateix Mn. Vallbona, i també perquè durant aquest curs es col·locà sota l'advocació de Sant Miquel. Els cursos següents de 1870 a 1874, l'Establiment es trasllada a la Casa Clariana on és conegut com a «Colegio Vicense» sota l'advocació del Sagrat Cor de Jesús. El Col·legi de Sant Miquel continuarà impartint primera ensenyança.

6. Antonio GIL DE ZÁRATE, *De la Instrucción Pública en España*, Imprenta del Colegio de Sordomudos, 1855, Vol. I, pàg. 117.

Es tracta de crear homes per a l'Estat, per servir-lo i ser-li útil, es tracta de reproduir liberals que des del cor de la política en consolidin els principis. Però no tots els homes poden aspirar a tan amunt, encara que la instrucció primària serà gratuïta, en casos d'extrema pobresa, no ho seran pas la secundària i menys la universitària. Així, el dret a la igualtat formativa és aplicable a l'aprenentatge de les primeres lletres; i els estudis posteriors són una exclusiva de les classes adinerades. El diner, i en menor mesura la capacitat, donaran a l'Estat els lletrats i professionals necessaris per dur a bon port la nau liberal. L'educació esdevé una peça més de l'engranatge classista que justifica un Estat constitucional de base censatària.

En conseqüència, l'Església –mestressa històrica d'aquesta parcel·la– haurà de jugar noves cartes en defensa dels seus privilegis, inclòs el domini territorial que també li qüestiona l'Estat amb les lleis desamortitzadores.

El cas de Vic, il·lustra ben bé l'estratègia del Seminari i del Bisbat per mantenir la instrucció dels joves no destinats a carrera eclesiàstica, valent-se, precisament, del fet que el Pla Pidal permetia:

«... a los particulares y a las corporaciones instalar a su cargo Colegios de 2da. enseñanza de 1ra., de 2da., y 3era. clase, mediante el correspondiente deposito en la Caja de S. Fernando de 10 mil r. el de 1ra., de 6 mil el de 2da., y de 3 mil el de 3ra., de que los Directores tubiesen los titulos de Doctor, o de licenciado en una de las secciones de la nueva facultad de filosofia y los demás requisitos, y con sujecion a la enseñanza, programas y libros de texto prevenidos por el gobierno.»⁷

Marià Puigllat i Amigó, vicerector del Seminari de Vic, impulsa el naixement del Col·legi Privat del Seminari (1845), amb l'objectiu de «... evitar la instalación de un Colegio privado de 2da. enseñanza a cargo del Ayuntamiento, o de un particular, y sus resultados consiguientes, y de secundar las instancias de los padres de familias, el Sr. Rector D.D. Jaime Soler se presentó ante el Ayuntamiento proponiendo la instalacion de un Colegio privado conforme al nuevo Plan a cargo de un Catedratico del Seminario.»⁸

Les relacions entre Església i Estat

La solució d'acord entre Ajuntament i Diòcesi vigatana permet a l'Església local mantenir la instrucció del jovent fins ben entrat el segle xx. Això no exclou l'existència de tensions entre els representants municipals i aquells sectors del clergat propers al carlisme o al liberalisme isabelí. Són tibantors manifestes sobretot a partir de 1868 quan diversos canvis polítics, tercera carlinada i republi-

7. Marià PUIGLLAT I AMIGÓ, *Relación sucinta del establecimiento del Colegio Privado y de las combinaciones de la enseñanza del Seminario con las de los varios planes del Gobierno dados desde su instalación en el curso de 1844 a 45 hasta el presente mes de setiembre de 1859*. Arxiu de la Cúria del Bisbat de Vic. Dec la lectura d'aquest document a Ignasi Roviró i Alemany.

8. Ibid.

canisme toparan en el temps i en l'espai. Si bé per una banda la nova legislació permetrà el plantejament universitari, la guerra, l'efervescència política i el cop d'Estat de 1874 en dificultaran l'execució⁹.

Des d'un punt de vista més general i a partir de 1845, Estat i Església conviuen amb més o menys rigidesa; convençut el primer que la col·laboració eclesial és bàsica per al manteniment de l'ordre i per a l'exercici de les funcions sociocaritatives, i convençuda l'Església, o almenys una part d'ella, que la seva missió és imprescindible per evitar un desordre encara més complet.

En l'intent d'adaptació, l'Església usa les eines que els mateixos liberals contribueixen a desenvolupar: la pròpia legislació –com hem vist en el cas de Vic–, i la promoció de noves tècniques d'evangelització com els pelegrinatges, el devocionalisme o les missions, tot plegat amb la fi de mantenir un bon nivell de pràctica religiosa.

Operant des de dalt, Jaume Balmes i Urpià¹⁰ projecta una altra estratègia: la publicística catòlica, que present ja a inicis de la dècada de 1840, buscarà fórmules per consensuar les velles estructures amb el món emergent sota el guiatge de l'Església. El periodisme, a tenor dels esdeveniments seculars, anirà vertebrant el *desig clerical de defensar la religió, creant alhora un sentit d'unitat i de destí comú amb prou vitalitat per mobilitzar els fidels i fer-se sentir al govern*.

Des de les planes del *Pensamiento de la Nación*¹¹, Balmes fa una anàlisi del Pla Pidal. En crítica la semblança amb el model francès que considera de poca vàlua:

«Hay Pirineos todavía; y a decir verdad, no nos importa que los haya; lo que sentimos es que no sean más altos.»

El considera massa centralista i dubta que Madrid tingui prou talla per ser capital científica i literària:

«La centralización universitaria ofrecerá en España la estrañeza de un cuerpo muy grande con cabeza de enano.»¹²

9. William J. CALLAHAN, *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874*, Nerea, Madrid, 1989. És una excel·lent obra sobre el procés d'adaptació de l'Església espanyola als canvis liberals del segle XIX. Conté una interessant bibliografia comentada d'obres generals i monografies respecte del que s'ha estudiat del tema i del que encara manca. A la pàgina 243 l'autor explica les reaccions del clergat espanyol amb la caiguda de la monarquia Isabelina el 1868: «...en Vich las autoridades expulsaron a los sacerdotes que pertenecian a la orden fundada por el, entonces, vilipendiado Claret. No obstante, las medidas contra la Iglesia variaron de un sitio a otro, dependiendo de la fuerza del radicalismo urbano».

10. L'estudi més recent sobre la personalitat política de Balmes és l'obra de Josep M. FRADERA, *Jaume Balmes. Els fonaments racionals d'una política catòlica*, Eumo, Vic, 1996. En ella, s'afirma que «...Balmes va ser el pensador de després del diluvi que per a l'Església significà la revolució liberal (...), per Balmes tan indispensable era el debat doctrinal de tu a tu amb les forces de l'adversari, com cercar les solucions de política eclesial que permetessin a la institució de recuperar la iniciàtica i la força socials.» (pàg. 286).

11. *El Pensamiento de la Nación*. Periodico religioso, político y literario bajo la dirección de D. Jaime Balmes, Madrid, vol. I, 1844 i vol. II, 1845. Arxiu Episcopal de Vic.

12. *Ibid.*, II, 15-x-1845, núm. 89, pàg. 657.

En definitiva, el pensador català no veu cap avantatge en l'execució del Pla Pidal i a la fi arremet contra el mateix ministre. Tenint en compte que el 1845 Balmes fa política a Madrid amb els vilumistes, és difícil desbrossar si la crítica parteix del Balmes eclesiàstic o del Balmes polític o potser de tots dos.

L'amenaça més seriosa pels interessos eclesiàstics arriba amb el Sexenni (1868-1875); el concepte de llibertat d'ensenyament –comentat més amunt– establert per la Constitució de 1869 i l'obligatorietat del clero de jurar-la, a més del debat entorn la separació Església i Estat –que a la fi no serà–, són elements suficients perquè l'Església dubti de l'aliança establerta amb l'Estat anys enrere. Però el sorgiment de l'associacionisme catòlic en pro de la religió i l'apropament entre l'Església i la República per fer front als desordres socials de la tercera carlinada i del cantonalisme, posiciona la confrontació civcoreligiosa en un segon terme.

La ciutat de Vic i el projecte universitari

L'inici

Ja hem vist com, en el cas de Vic, polítics i eclesiàstics dirigeixen plegats la instrucció secundària a través del Seminari, del Privat i a partir de 1869 de l'Establiment Lliure. Aquests tres centres formen els homes que un cop qualificats¹³ i de retorn a casa, constitueixen el nucli dirigent i lletrat anomenat per Vicens Vives el «Filó de Vic»¹⁴.

L'educació eclesial actua com a centre productor i reproductor d'uns valors religiosos i muntanyencs que conformaran un conjunt de referents específics i uns espais de sociabilitat concrets com l'Esbart de Vic (1867), el Círcol Literari (1860) i més tard el periòdic «La Veu del Montserrat» (1878-1900). De tots ells s'esmuny una línia de pensament politicoideològica entre la modernitat i el conservadorisme tradicionalista, és l'anomenat vigatanisme: peça indestriable de la Renaixença catalana¹⁵.

13. Des de l'aprovació del Pla Pidal (1845) i la Llei Moyano (1857) les universitats espanyoles quedaven reduïdes a deu: Barcelona, Granada, Madrid, Oviedo, Salamanca, Santiago, Sevilla, València, Valladolid i Saragossa. Manuel PULLES BENÍTEZ, *Educación e ideología en la España contemporánea*, Labor, Barcelona, 1991. Reprodueixo un fragment de la pàgina 146 on l'autor enumera les possibles titulacions impartides segons la Llei Moyano (1857): «La ley distingue entre las enseñanzas impartidas en las facultades, las enseñanzas superiores y las enseñanzas profesinales. El capítulo I del título III regula los estudios de las Facultades de Filosofía y Letras, Ciencias exactas, Físicas y naturales, Farmacia, Medicina, Derecho y Teología. (...) El artículo 47 considera como enseñanzas superiores las de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos, Ingenieros de Minas, Ingenieros de Montes, Ingenieros agrónomos, Ingenieros Industriales, Bellas Artes, Diplomática y Notariado. Por último, el artículo 61 considera como enseñanzas profesionales las de Veterinaria, Profesores Mercantiles, Náutica, Maestros de Obras, Aparejadores y Agrimensores, y Maestros de primera enseñanza».

14. Jaume VICENS VIVES i Montserrat LLORENS, *Industrials i polítics*, Editorial Vicens-Vives, Barcelona, 1980 (3). A la pàgina 115 destaca la importància dels Seminaris com a centres formatius i com aquests «...contribuir en forjar la generació de la Renaixença».

15. Josep M. FRADERA, «El vigatanisme en la transformació de les tradicions culturals i polítiques de la Catalunya muntanyesa (1865-1900)», dins Matics RAMISA VERDAGUER, *Els orígens del catalanisme conservador i «La Veu del Montserrat» 1878-1900*, Eumo, Vic, 1985.

Presenciem un treball en comú entre el municipi i la diòcesi en la instrucció de les futures elits que els hauran de substituir. La via de col·laboració és clara: els tres centres docents comparteixen els mateixos professors que al seu torn havien estat educats al propi Seminari vigatà o bé al Col·legi Privat que en depenia. A tall d'exemple el director del «Establecimiento Libre de segunda enseñanza» és el 1869 mossèn Antoni Cortès, qui alhora exercia de professor del Col·legi Privat i del Seminari i havia estat ell mateix antic seminarista.

Només els resta impartir titulació universitària. L'intent pren forma el 19 de maig de 1873 quan es presenta al ple municipal i s'organitza una comissió formada per: Josep Soler Subirachs, Josep Giralt, Francesc Vendrell Plantalamor i Jacint Prou Vila amb la missió de redactar el projecte. Ells quatre són els polítics que avalen i aporten credibilitat al nou pla universitari, Soler com a alcalde de la ciutat (24-III-1873 a 29-X-1873) i Giralt, Vendrell i Prou com a regidors. Aquest mateix dia, l'Ajuntament autoritza el trasllat de l'Establiment Lliure des de la Casa Clariana –on estava ubicat– a l'edifici del Seminari i del Col·legi Privat al carrer de Sant Miquel cantonada carrer de Sant Just, d'aquesta manera la Casa Clariana queda lliure per instal·lar-hi les aules de la Universitat Lliure. Aquest permís per fusionar els dos centres de secundària fou sol·licitat conjuntament pels seus directors: Ramon Sala del Privat i Antoni Cortès de l'Establiment, així consta en acta¹⁶.

En sessió extraordinària a 26 de maig de 1873: «Los SS de la Comisión nombrada en la sesión anterior, han manifestado que habian estudiado con atención si será útil y conveniente la creacion en esta Ciudad de una Universidad literaria libre y es resultado de sus estudios detenidas reflexiones, les ha inducido a manifestar al Ayuntamiento su profunda conviccion de que el establecimiento de una Universidad literaria en esta Ciudad ha de ser sumamente util, no solo para la instruccion publica elevada a su mayor esfera, si que tambien a los intereses de todos estos vecinos.»¹⁷

16. «Se leyó una exposicion firmada por el D.D. Ramon Sala propietario y Director del Colegio Privado de 2ª enseñanza y D.D Antonio Cortés Director del Instituto libre creado por este Ayuntamiento en la que manifiestan que teniendo en consideracion que el local que hoy ocupa el Instituto seria insuficiente para poder darse en él la enseñanza de la Universidad que se propone el Ayuntamiento instalar en el mismo local, y considerando que esto podria perjudicar la enseñanza y el bien publico, deseados de coadyuvar en lo posible la consecucion de los objetos espresados, de comun acuerdo han convenido en que el Instituto se traslade al local que el primero posee en la calle de S. Hipolito y de S. Justo en cuyo caso se facilitará por el mismo el lugar y material científico necesarios para la enseñanza y para el pensionado del mismo. Y piden que el Ayuntamiento apruebe el citado convenio en cuanto sea menester y autorizar el que el Instituto de 2ª enseñanza libre sea trasladado al citado edificio. Enterado el Ayuntamiento y tomando en justa consideración la generosa oferta hecha por el primero de los solicitantes, y los laudables deseos de ambos que tan bien han sabido interpretar las aspiraciones de esta Corporacion siempre solicita de que la enseñanza publica adquiera todo el auge y perfeccion posibles, tributando un publico testimonio de su gratitud, acepta gustoso el citado convenio y autoriza al Director del Instituto para que desde luego traslade al Colegio mencionado el Establecimiento libre de 2ª enseñanza para que no haya de suprimirse por falta de local á proposito, toda vez que ha proyectado establecer la Universidad Literaria en el edificio llamado de Casa Clariana, donde actualmente se halla el Instituto.» *Llibre d'Acorts 1870 à 1875. AHMV.*

17. *Ibid.*

A partir d'aquí es redacta el quadre estadístic d'assignatures i professorat que ha de donar vida a la Universitat Lliure, el pla es declara bo i aprovat a la sessió següent del 23 de juny de 1873.

El projecte consta de dos plecs, el primer són deu fulls manuscrits per una sola cara on es descriuen les assignatures de cada facultat amb el nom del professor i la titulació corresponent, s'hi adjunta una relació de les despeses i els ingressos previstos. En el segon plec, igualment manuscrit per una cara, hi trobem la mateixa informació ocupant però tres pàgines menys, la diferència prové del fet que són dos tipus de lletra diferents¹⁸.

A continuació fem una relació de les facultats, el professorat i les titulacions que segons el quadre conformarien la Universitat:

- 1.- Facultat de Dret, secció de Civil i Canònic i secció de Dret Administratiu amb el següent professorat: Josep Font i Manxarell, Miquel Bertran, Sebastià Bach, Francesc Xavier Calderó, Antoni Espona, Lluís Suaña Castellet, Josep Viquer, Marià Fàbregas Casadevall, Narcís Vilarrasa, Antoni Soler, Manuel Galadies i Marià Subirachs. Tots ells són llicenciats en Dret Civil i Canònic, excepte Lluís Suaña que ho és en Teologia i Bertran, Calderó i Soler són a més Doctors en Dret Civil el primer i en Jurisprudència els altres dos.
- 2.- Facultat de Farmàcia: Marià Dencàs, Joaquim Pujadas i Joan J. Canudas, llicenciats en Farmàcia i Martí Genís Doctor en Farmàcia.
- 3.- Carrera de Notariat: Marià Fàbregas Casadevall, llicenciat en Dret Civil, Canònic i Administratiu i Francesc Pascual y Elias notari del Col·legi Territorial de l'Audiència de Barcelona i resident a Vic.
- 4.- Facultat de Filosofia, Lletres i Ciències: professors sense constància de titulació: Jaume Collell, Josep Serra Campdelacreu, Josep Masferrer, Magí Verdguer. Llicenciats en Teologia: Lluís Suaña, Andreu Duran i Antoni Cortès. Llicenciat en Filosofia i Lletres: Josep Cors. Batxiller en Filosofia i Lletres: Ramon Folcrà. Llicenciat en Ciències Exactes: Josep Bach. Batxiller en Ciències: Bonaventura Fàbregas. Llicenciats en Medicina i Cirurgia: Josep Salariç, Andreu Terricabras i Valentí Santoll. Sobreestant d'Obres Públiques: Antoni Sanmartí. Mestre d'Obres: Marià Callís, Josep Ylla i Antoni Torner, els dos darrers eren també Agrimensors i Torner a més Aparellador.

Es constitueix un cos docent on s'hi combinen destacades personalitats de la vida civil de la ciutat i destacats membres del clero vigatà, activistes també en els afers culturals de l'època¹⁹.

18. Op. cit. Lligall *Instrucción Pública...*, AHMV.

19. D'un total de trenta-quatre professors, catorze els trobem biografiats a l'obra de Miquel S. SALARICH TORRENTS i Miquel S. YLLA-CATALÀ GENÍS, *Vigatans il·lustres*; P.E.A., Vic, 1983. Doze més foren ressenyats per Miquel S. SALARICH TORRENTS, *Siluetes vigatanes*, AEV. I uns altres tres consten a Mn. Antoni CONILL COSTA, *Obituari dels Bisbes i Canonges de la Catedral de Vic, Segles XVII, XVIII, XIX i XX*, AEV. La consulta del padró municipal de 1875 (AHMV) ha servit per completar algunes dades, només tres persones no han estat localitzades.

Per ordre alfabètic: Josep Bach i Xicoy (1849-1922), Sebastià Bach i Xicoy (1845-1905), Miquel Bertran i Gabarró (1835-1883), Francesc X. Calderó i Vila (1832-1908), Marià Callís i Collell (1855-

Són homes polifacètics, alguns dels quals, a més, exercien les seves professions com a advocats: Subirachs fou recaptador de contribucions a càrrec del Banc d'Espanya, i Fàbregas i Galadies actuaren com a jutges. Però és en el camp civocultural on obtenen un major protagonisme participant en l'edificació del moviment cultural i polític que dona llum al vigatanisme.

Noms com Soler, Font i Manxarell, Calderó, Subirachs, Fàbregas, Galadies, Bertran són socis fundadors o numeraris del Círcol Literari, en dirigeixen les obres i sovint hi llegeixen conferències i poemes o organitzen vetllades musicals o premis literaris en commemoració d'un o altre esdeveniment ciutadà.

També ells, des del Círcol, promouen i donen vida amb les seves redaccions als periòdics «El Ausonense» (1861-1863) i «El Eco de la Montaña» (1863-1868), definint una línia periodística que se superarà amb «La Veu del Montserrat» el 1878.

Tota aquesta colla d'activitats les combinen, sovint, amb la política municipal, ja sigui com a consellers o bé com a alcaldes; és el cas de Font i Manxarell, Galadies, Bertran, Viguer o Fàbregas.

A nivell generacional, els noms citats més amunt corresponen al conjunt de prohoms nascuts abans o al llarg dels anys vint i trenta i que ara, el 1873, tenen entre trenta i cinquanta anys aproximadament; edat que els confirma, des d'una sòlida posició, en el sector dirigent de la ciutat.

Destaca d'entre el quadre de professors pel seu nombre, la generació més jove, nascuda als anys quaranta i educada al ritme canviant de la nova instrucció liberal, i que ara, el 1873, tenen entre divuit i trenta anys. Són els joves d'un Esbart en procés de formació: Antoni Espona, Martí Genís, Serra Campdelacreu, Josep Salarich, Magí Verdaguer, Josep Masferrer i Jaume Collell. Els altres: Ylla, Callís, Bach, Terricabras, Torner, sense participar directament a les esbartades, mostraven clares inquietuds literàries. Com els seus antecessors, a més d'iniciar-se en l'exercici de les seves professions que semblen ara més variades: mestre d'obres, medecina, farmàcia, lleis, aportaran continuïtat al Círcol, publicaran literatura o teatre, reordenaran arxius com el cas de Josep Bach Xicoy o Serra Campdelacreu i contribuiran al naixement del Museu Episcopal o al descobriment del Temple Romà.

1911), Joan Josep Canudas (?), Jaume Collell i Bancells (sacerdot, 1846-1932), Josep Cors i Verdaguer (sacerdot, 1843-?), Antoni Cortès i Senmartí (sacerdot, 1827-1893), Marià Dencàs i Martín (1843-?), Andreu Duran i Marquet (sacerdot, 1833-1909), Antoni Espona i de Nuix (1849-1917), Marià Fàbregas i Casadevall (1837-1899), Bonaventura Fàbregas (diaca al 1860), Ramon Folcrà Gironella (sacerdot, 1838-1898), Josep Font i Manxarell (1839-1911), Manuel Galadies i de Mas (1807-1884), Martí Genís i Aguilar (1847-1932), Josep Masferrer i Arquimbau (sacerdot, 1844-1900), Francesc Pascual i Elias (1838-1911), Joaquim Pujadas (?), Antoni Sanmartí (?), Valentí Santoll i Desumvila (1825-1888), Josep Salarich i Giménez (1849-1930), Josep Serra i Campdelacreu (1848-1901), Antoni Soler i Trias (1814-1882), Lluís Suaña i Castellet (sacerdot, 1821-1878), Marià Subirachs i Clarà (?-1895), Andreu Terricabras i Font (1841-?), Josep A. Torner i Vilaseca (?-1912), Magí Verdaguer i Callís (1852-1925), Narcís Vilarrasa i Arenyas (sacerdot, 1844-1910), Josep Viguer i Canas (1845-1907), Josep Ylla i Cortinas (1845-1916).

La presència de professors pertanyents al clergat diocesà i que ja exercien la docència al Seminari, al Privat i a l'Establiment Lliure, ens confirma la indestriable entesa, no exempta de conflictes, entre el pensament civil i el religiós guiats per l'Ajuntament i el Bisbat amb les seves associacions i publicacions respectives.

Ramon Folcrà, Lluís Suaïa i Antoni Cortès, ordenats els anys 1863, 1845 i 1852 respectivament i canonges de la Catedral durant la Restauració Borbònica, eren professors dels tres centres esmentats, Suaïa serà més endavant director del Privat i Antoni Cortès ho era de l'Establiment Lliure. Conjuntament amb Jaume Collell com a vicedirector i també professor, havien endegat aquest institut el 1869-1870, el curs d'estrena on també impartien classes Bonaventura Fàbregas, diaca, i Josep Cors, sacerdot.

La Universitat havia de servir, doncs, per acabar de formar els batxillers donant a la ciutat el propis professionals que necessitava i evitar el trasllat a la Universitat de Barcelona, l'única que des del 1842 cobria l'educació superior del territori català. Podem pensar també, llegint els noms que componen el cos docent del pla universitari de Vic, que el projecte és una altra mostra de l'embranchada cultural nascuda als anys seixanta del XIX i empesa, en general, per la ciutadania benestant que articula els seus propòsits amb la direcció del Círcol Literari, i també pels joves de l'Esbart i el seu cercle d'amics. La personalitat de Jaume Collell, ara amb vint-i-set anys, i de Martí Genís amb vint-i-sis o Serra Campdelacreu amb vint-i-cinc, bé podia impulsar la creació de la Universitat pensant que podria ser, com serà més endavant «La Veu del Montserrat», una porta de contacte i d'obertura vers l'àrea del barcelonès, una porta per intercanviar i assajar la innovació pedagògica i científica que Collell trobava a faltar en l'educació impartida al Seminari i al Privat. De fet, tant ell com Genís i Serra Campdelacreu exerciren la docència a l'Establiment Lliure però no al Seminari ni al Col·legi Privat, centres, que al cap i a la fi, havien estat els seus formadors²⁰.

La fi

El projecte universitari queda aprovat el 23 de juny de 1873. Quinze dies després, el 7 de juliol, «circunstancias imprevistas» en dificulten la marxa:

«... Se leyó un oficio de D. Antonio Cortés Director del Instituto libre de 2ª enseñanza en que manifiesta que segun le participa el Dr. D. Ramon Sala en oficio de 6 del actual circunstancias imprevistas le obligan a desistir del convenio por el cual se otorgo el permiso para trasladar al Colegio de la calle de S. Hipolito y S. Justo el expresado Instituto, y al ponerlo en conocimiento de esta Corporacion espera que le autorizará para que continue el Instituto en Casa Clariana; el Ayuntamiento quedo enterado y acordó dar la autorizacion que se solicita.»²¹

20. Sobre les tasques culturals impulsades per Jaume Collell a la dècada dels seixanta, vegeu: Joan REQUESENS PIQUÉ, *Jaume Collell i la Renaixença*, Tesi doctoral publicada a la UB (Departament de Filologia catalana), 1992, 2 vols. Pere FARRÉS I ARDERIU, «La Renaixença a Vic», a: *Actes del Col·loqui Internacional sobre la Renaixença*, Curial, Barcelona, 1992, pàgs. 267 a 280.

21. *Llibre d'Acorts 1870 à 1875*, 7-vii-1873, AHMV.

La carta de Ramon Sala a Antoni Cortès del dia 6 sembla un xic més explícita: «... La ejecución del convenio verbal para la proyectada fusión de los dos establecimientos de enseñanza de nuestra respectiva dirección ofrece tan graves dificultades, que no es posible vencerlas, sin perjudicar a los mismos fines que nos proponiamos conseguir en bien de la juventud estudiosa. En este concepto la prudencia y el celo por el bien público me obligan a desistir del presente convenio, conservando mi colegio en la misma forma en que se ha mantenido desde su fundación.»²²

Cortès parla de circumstàncies imprevistes i Sala de greus dificultats i optant per la prudència retira la paraula donada. Sense fusió, a la Universitat li manca local per ubicar-se, aquest és un problema que certament no ajuda a tirar endavant el projecte, però, ben segur, és de fàcil salvació. El que sí crida més l'atenció després de llegir l'acta municipal del dia 7, és l'actitud passiva de l'Ajuntament davant la ruptura, actitud que contrasta amb l'interès i la disposició endegada un mes abans. Aquest canvi per part dels polítics, més els problemes de fons argumentats per Ramon Sala i Antoni Cortès, i afegim-hi encara la lectura de les actes municipals pel que resta de l'any 1873, ens porta a pensar que la guerra, a les portes de la ciutat, acapara i prioritza l'atenció del Consistori i del Bisbat, enrarint alhora l'ambient institucional i aprofundint en el malestar ciutadà.

El setge carlí és una realitat prou viva al llarg de l'estiu i la tardor de 1873, perquè l'Ajuntament debati en exclusiva qüestions de defensa²³.

La guerra i les contribucions omplen les pàgines dels acords municipals, per darrera vegada s'esmenta el projecte universitari, i encara de retop, el 12 de desembre de 1873. Em sembla important exposar l'afer perquè denota l'existència de discordances dins l'elit dirigent de la ciutat que bé poden dificultar la realització del projecte. Es tracta de Miquel Bertran, advocat, soci del Círcol, professor del Col·legi Privat i de la projectada universitat. A proposta del director de l'Establiment Lliure, Antoni Cortès, es requereix l'aprovació de l'Ajuntament per ocupar una plaça de professor substituït en aquest, però el Consistori ho rebutja. Així Bertran exposa que:

«...se le ha considerado indigno de desempeñar aquel cargo por cuyo motivo renuncia al de Catedrático de la Facultad de derecho de la Universidad en proyecto, porque si indigno debe ser para desempeñar el primero, mas indigno sebe ser para desempeñar el segundo y pide que se le admita la espresada renuncia.»²⁴

22. Correspondència 1873, AHMV.

23. *Llibre d'Acorts*, Op. cit., 21-vii-1873 i 29-vii-1873. «Llamar inmediatamente los destacamentos de Conanglell, Roda y Centellas a fin de constituir en esta Ciudad un nucleo de resistencia bastante a frustrar los planes del enemigo...». «...Se acuerda igualmente aumentar hasta doce reales el salario de diez que perciben los dos vigias de la Torre de la Piedad...», «...Teniendos que confeccionar 200 sacos de atrincheramiento para la defensa de esta plaza, se acuerda sean repartidos para su confección entre los varios Conventos de Monjas y casa de Misericordia...»

24. *Ibid.*; 12-xii-1873.

Les enemistats polítiques polaritzades per la Guerra Civil (1872-1876) i deformades per interessos personals o col·lectius enfronten els qui es queden o encaminen la sortida dels qui marxen, sobretot quan els carlins, amos del Solsonès, el Berguedà i el Ripollès, avancen cap al sud en direcció Vic. A partir del setge carlí sobre la ciutat al llarg de 1873, la població tendeix a mirar-se la vida, cada cop més, des de l'òptica de la guerra. Així, no és estrany veure, resseguint les actes d'aquest any i del següent, com el degoteig polític dins el Consistori es converteix en una constant, fins al punt que els més compromesos abandonen els càrrecs al·legant motius polítics o de salut, el mateix Font i Manxarell renuncia a l'alcaldia el 22 de febrer de 1873.

L'entrada dels carlins a Vic el 8 de gener de 1874 agreuja el desori municipal de tal manera que el dia 12:

«... para poder hacer frente á las graves atenciones que reclaman las graves circunstancias por que atraviesa la Ciudad y á fin de conseguir el bien general y la conciliacion de todos habia creido el Ayuntamiento en vista del reducido numero de sus individuos, que se le uniesen otras personas de conocimientos é influencia que en clase de Auxiliares le ayudasen en las graves tareas á que debia aplicarse para conseguir el bien y utilidad de todo el vecindario de la poblacion.»

Però les evasives polítiques creixen al ritme en què s'aferma el poder carlí a la ciutat, el dia 16 de maig molts dels càrrecs municipals han desaparegut i després d'un parlament de Josep Giró Torà, s'escull una nova municipalitat formada entre d'altres per Josep Serra Campdelacreu i Miquel Bertran, desnonat pel Consistori cins mesos abans²⁵.

Tot aquest desequilibri polític, emmig del qual es perd el projecte universitari, ve aparellat amb la problemàtica financera derivada, en part, de les contribucions de guerra. Basculant entre carlins i liberals, la ciutat es troba sota la pressió fiscal dels dos bàndols que van minant els recursos econòmics al so impositiu de la guerra amb els allotjaments, el sometent i altres. L'Ajuntament es queixa sovint de la «falta de fondos y de recursos» per atendre les necessitats bàsiques²⁶. En

25. Ibid.; 12-v-1874 i 16-v-1874.

26. Ibid.; 9-ii-1874: «... no repuesta todavia la Ciudad por motivo de las ocurrencias que han tenido lugar, muchas familias se encuentran en los mayores conflictos y apuros por falta de los maridos, hijos y demas a quienes debían su sustento, agoviadas con el pago de crecidas contribuciones que se ven la imposibilidad de satisfacer con la absoluta falta de trabajo y paralización de toda clase de negocios a todo lo cual debe añadirse el panico y trastorno de las familias que produciría el llevarse a efecto la disposicion de levantarse en somaten quedando por lo tanto desolada la poblacion.»

2-vi-1874: «En vista de la falta de fondos y de recursos en que se halla el Ayuntamiento para cubrir sus mas precisas y perentorias atenciones municipales y para solventar las sagradas deudas que tiene contraidas, cuyos apuros financieros provienen de las circunstancias que hace tiempo se vienen atravesando, é impiden el poder continuar por mas tiempo la Administracion municipal, pues no es posible realizar por el pronto los muchos creditos que tambien tiene a su favor, se acordó acudir al medio de un empréstito voluntario por la cantidad que sea necesaria para cubrir las atenciones pendientes, para lo cual se llamen á los mayores contribuyentes por sí en vista de las necesidades presentes convienen en prestar en calidad de anticipo reintegrable la referida cantidad.»

aquest context les 30.000 pessetes pressupostades per iniciar la Universitat el curs 1873-1874, són una suma molt elevada per a una ciutat en aquestes condicions. I encara que els ingressos previstos per drets de matrícula i expedició de títols arribessin a comptar 26.500 pessetes resultant-ne un dèficit de 3.500 pessetes, l'empresa continuaria essent massa arriscada, sobretot per iniciar-la amb la incertesa del futur. La guerra mateixa redueix el nombre d'universitaris i de professorat i alenteix o deforma el ritme de les aules.

En el decurs de 1874 i 1875, la ciutat, marfosa entre els uns i els altres, disminueix el ritme de les tasques civicoculturals mentre el projecte universitari, nascut tard i en aïtals circumstàncies, no promet gaires possibilitats d'execució, i a la fi quedarà endreçat enmig de la paperassa administrativa. El Seminari i el Col·legi Privat continuaran impartint docència molts més anys, però l'Establiment Lliure tancarà definitivament les portes el 20 d'octubre de 1874: «Se leyó un oficio del Director del Instituto libre de 2ª Enseñanza en que participa que habiendo cesado el expuesto Establecimiento, mientras que el M. Y. Sr. Rector de la Universidad literaria de Barcelona se sirva indicar á donde se han de trasladar los documentos de dicho Establecimiento estos están interinamente en casa del Secretario D. Miguel Ramoneda. El Ayuntamiento quedó enterado.»²⁷

Ja hem vist com a partir de 1845, amb el Pla Pidal, l'Estat reordena el mapa universitari, i de la trentena aproximada de centres existents fins aquesta data es passarà, per la via de l'absorció, a deu (nota 13). D'aquests deu, vuit tenien una llarga tradició, un: Madrid, serà creat de nou en nou i l'altre: Barcelona, recuperarà les facultats perdudes el 1717.

L'oportunitat que aporta el Sexenni –amb la nova legislació– d'erigir universitats, és aprofitada a Catalunya per la ciutat de Girona que obre els seus Estudis, suprimits el 1717, entre 1870 i 1874, i per Vic, que inicia el pla però no l'arriba a executar²⁸.

Iguals temptatives es duren a terme a: Múrcia, que suprimida el 1841, es reestructura de nou entre 1869 i 1873; a Oñate (Guipúzcoa), després del tancament de 1842 i gràcies a una concessió de Pius IX es converteix en Real y Pontificia Universitat de 1869 a 1873. A l'illa de Tenerife, l'extingida Universitat de La Laguna el 1845, organitza una Escola Lliure de Dret entre 1869 i 1875. I Salamanca, que si bé era centre universitari havia perdut el 1857 la Facultat de Medecina, ara el 1872 la reobrirà amb el nom d'Escola Municipal de Medecina.

7-ix-1874: «...y difícil de poder cumplir las obligaciones que la Ley comete toda vez que son opuestas y contradictorias las exigencias de la fuerzas armadas republicanas o carlistas que alternativamente ocupan esta Ciudad siendo del todo imposible a pesar de todos los medios humanos ampliados el conseguir dejar satisfechos y contentos a todos...»

27. Ibid.; 20-ix-1874.

28. A partir de les fonts consultades per estudiar el projecte universitari de Vic, no s'ha trobat cap referència sobre la voluntat de refer l'antiga Universitat Literària de Vic extingida el 1717. En cap moment es parla ni de tradició educadora, ni de passat universitari.

La restauració Canovista (1875) abolirà la legislació que possibilitava crear universitats des dels ajuntaments i diputacions, i la Universitat a Vic en el nou marc polític restarà sense suport legal que en permeti l'edificació. Els nous governants retornaran al centralisme anterior al 1868 per reemprendre l'entramat educatiu dissenyat el 1845 i fer del Sexenni un parèntesi en el desenvolupament polític del XIX. La voluntat manifesta en determinats sectors universitaris per matisar o canviar el caire centralista que en matèria educativa reordena el nou govern, torna de nou en defensa de l'autonomia universitària i de la llibertat d'ensenyament.

S'origina –coincidint amb l'estrena del segle XX– un nou poder: el de la intel·ligència com a eina d'intervenció social i política, el poder acadèmic²⁹.

Malgrat el fracàs de la Primera República i el gir polític que suposa la restauració monàrquica, les forces ideològiques i socials destapades al llarg dels anys seixanta (federalisme, carlisme, socialisme o catalanisme) buscaran noves fórmules d'actuació. L'estudiant de Vic seguirà, com sempre, carrera superior a la Universitat de Barcelona, però ara a finals de segle, aquest jove impregnat de vigatanisme i un cop establert a la capital catalana, participa en la confecció de la cultura del catalanisme, moviment destinat a ser la peça clau del nacionalisme al segle XX.

La generació vigatana nascuda als anys quaranta i les posteriors representades per Narcís Verdager i Callís (1863-1918), Lluís Nadal i Canudas (1857-1913) o Manel Serra i Moret (1884-1963) entre d'altres, forneixen el grup de joves professionals que –formats entre Vic i Barcelona– funden societats catalanistes des d'on es bastirà la cultura catalana. Via conferències pedagògiques, vetllades literariomusicals i excursions, eduquen en l'ideari del «bon català». Sant Quirze de Besora, Manlleu, Torelló, Vic i Roda de Ter fan créixer les primeres agrupacions catalanistes de la comarca entre 1899 i 1904³⁰.

El Bisbat de Vic també pren part en el nou moviment desenvolupant una política social encaminada a reduir la influència de les doctrines socialistes que amenacen de subvertir l'ordre i la moral. El seu camp d'actuació seran els nuclis fabrils (Manlleu, Torelló, Roda) amb elevada sindicació obrera, on desplegaran –una altra volta en col·laboració amb les autoritats municipals– la instal·lació d'escoles religioses, escoles nocturnes gratuïtes o societats mutuais. A partir d'ara la preocupació fonamental serà dirigir la primera ensenyança des d'on les nenes i els nens de procedència obrera s'instruiran en base a la normativa catòlica per arribar a ser «bons» treballadors i futurs pares i mares que assegurin la reproducció de la família en el seu sentit més tradicional.

29. José Luis PESET i Elena HERNÁNDEZ SANDOICA, «Instituciones científicas y educativas», dins DIVERSOS AUTORS, *Historia de España Menéndez Pidal. La edad de Plata de la cultura española (1898-1936)*, Vol. II, Madrid, Espasa Calpe, 1996. Pàgina 552: «...a medida que la Universidad había ido perdiendo autonomía a lo largo del siglo XIX, su profesorado, en cambio, había ido ganando un cierto poder, su propio poder, el "poder académico". La estructura funcional (...) junto al carácter vitalicio de las cátedras, así como la ausencia de casi toda supervisión sobre ellas, convertirían fácilmente a sus detentadores en seres casi todopoderosos, señores inapelables dentro de su pequeña jurisdicción».

30. Joan Lluís MARIANY. *La cultura del catalanisme*, Empúries, Barcelona, 1996 (2).

L'educació secundària continuarà essent a Osona qüestió d'uns pocs –que no vol pas dir els més rics, ja que un bon nombre d'alumnes del Seminari procedia de sectors més humils–, i qüestió de tutelatge eclesial, i la carrera universitària un tema centralitzat a la ciutat de Barcelona i dirigit per l'Estat.